TASVIRIY SAN'ATNI O'QITISHDA INTERAKTIV METODLAR ASOSIDA TALABALARNING BADIIY-ESTETIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Kalandarova Svetlana Sulaymanovna
Tadqiqotchi
https://doi.org/10.5281/zenodo.22982439

Annotatsiya

Mazkur maqolada tasviriy san'atni o'qitish jarayonida interaktiv metodlardan foydalanish asosida talabalarning badiiy-estetik kompetensiyasini rivojlantirishning pedagogik va metodik imkoniyatlari yoritilgan. Zamonaviy oliy ta'limda tasviriy san'at mashg'ulotlarini faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish va amaliy tasviriy faoliyat bilan cheklab qo'ymasdan, talabalarning badiiy tafakkuri, estetik didi, ijodiy yondashuvi, san'at asarlarini tahlil qilish va mustaqil estetik xulosa chiqarish qobiliyatlarini rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Tadqiqotda interaktiv metodlarning mohiyati, ularni tasviriy san'at mashg'ulotlariga tatbiq etishning pedagogik shart-sharoitlari hamda badiiy-estetik kompetensiyaning tarkibiy komponentlari tahlil qilingan. Shuningdek, "idrok etish – tahlil qilish – muhokama qilish – ijodiy faoliyat – refleksiya – baholash" ketma-ketligiga asoslangan metodik model taklif etilgan. Interaktiv metodlardan foydalanish talabalarning darsdagi faolligini oshirish, badiiy asarlarni mustaqil tahlil qilish, ijodiy fikrlash va estetik qarashlarini rivojlantirishga xizmat qilishi asoslangan.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, interaktiv metod, badiiy-estetik kompetensiya, estetik did, badiiy tafakkur, ijodiy faoliyat, san'at asari, pedagogik metodika, refleksiya, oliy ta'lim.

Abstract

This article examines the methodological potential of developing students' artistic and aesthetic competence through interactive methods in teaching fine arts. In modern higher education, fine arts classes should not be limited to theoretical knowledge and practical artistic activities. It is important to develop students' artistic thinking, aesthetic taste, creativity, ability to analyze works of art, and capacity to make independent aesthetic judgments. The article analyzes the essence of interactive methods, pedagogical conditions for their implementation in fine arts education, and the structural components of artistic and aesthetic competence. A methodological model based on the sequence "perception – analysis – discussion – creative activity – reflection – assessment" is proposed. The study demonstrates that interactive methods can increase students' classroom activity and contribute to the development of independent artistic analysis, creative thinking, and aesthetic attitudes.

Keywords: fine arts, interactive methods, artistic and aesthetic competence, aesthetic taste, artistic thinking, creative activity, artwork, teaching methodology, reflection, higher education.

Kirish

Bugungi kunda oliy ta'lim tizimida talabalarning nafaqat kasbiy bilim va ko'nikmalarini, balki ularning ijodiy, estetik va madaniy kompetensiyalarini rivojlantirishga ham alohida e'tibor qaratilmoqda.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ayniqsa, tasviriy san'at ta'limi shaxsning estetik dunyoqarashi, badiiy tafakkuri va ijodiy salohiyatini rivojlantirishda muhim pedagogik imkoniyatlarga ega.

Tasviriy san'atni o'rganish jarayonida talaba rang, shakl, kompozitsiya, proporsiya, ritm va obraz kabi badiiy ifoda vositalarini o'zlashtiradi. Biroq mazkur bilimlarning o'zi badiiy-estetik kompetensiyaning to'liq shakllanganligini anglatmaydi. Talaba san'at asarini idrok eta olishi, uning mazmuni va badiiy xususiyatlarini tahlil qilishi, estetik baholashi, o'z munosabatini asoslay olishi hamda mustaqil ijodiy faoliyatda qo'llashi lozim.

An'anaviy mashg'ulotlarda o'qituvchi tomonidan tayyor bilimlarning berilishi talabaning mustaqil badiiy tafakkurini yetarlicha faollashtirmasligi mumkin. Shu sababli tasviriy san'atni o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish alohida metodik ahamiyat kasb etadi.

Interaktiv ta'lim talabaning o'qituvchi va boshqa talabalar bilan hamkorlikda faol bilim olishini nazarda tutadi. Bunday yondashuvda talaba tayyor bilimni qabul qiluvchi emas, balki bilimni izlash, tahlil qilish, muhokama qilish va amaliy faoliyat orqali egallovchi faol subyekt sifatida ishtirok etadi.

Tadqiqotning maqsadi

Tadqiqotning asosiy maqsadi tasviriy san'atni o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish asosida talabalarning badiiy-estetik kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishdan iborat.

Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

badiiy-estetik kompetensiyaning mazmun-mohiyatini aniqlash;

tasviriy san'at ta'limida interaktiv metodlarning imkoniyatlarini tahlil qilish;

badiiy-estetik kompetensiyaning tarkibiy komponentlarini belgilash;

interaktiv topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;

tasviriy san'at mashg'ulotlari uchun metodik model taklif etish;

talabalarning badiiy-estetik rivojlanishini baholash mezonlarini aniqlash.

Tadqiqot metodlari

Tadqiqot jarayonida pedagogik kuzatish, tahlil, qiyoslash, umumlashtirish, modellashtirish, suhbat, so'rovnoma, amaliy topshiriqlar, pedagogik diagnostika va tajriba-sinov metodlaridan foydalanish mumkin.

Shuningdek, tasviriy san'at ta'limida interaktiv metodlardan foydalanish bo'yicha ilmiy-metodik yondashuvlar tahlil qilinib, ularning talabalarning badiiy-estetik kompetensiyasini rivojlantirishdagi imkoniyatlari o'rganildi.

Badiiy-estetik kompetensiyaning mazmuni

Badiiy-estetik kompetensiya shaxsning san'at va go'zallikni idrok etish, badiiy asarlarni tahlil qilish, estetik baholash, ijodiy faoliyatda o'z qarashlarini namoyon qilish hamda estetik qadriyatlarga asoslangan munosabat bildirish qobiliyatini ifodalaydi.

Uning tarkibida quyidagi komponentlarni ajratish mumkin:

Kognitiv komponent — tasviriy san'atning asosiy nazariy tushunchalari, janrlari, uslublari, badiiy vositalari va rivojlanish tarixi haqidagi bilimlar.

Perseptiv komponent — san'at asarlarini ko'rish, idrok etish va uning badiiy xususiyatlarini anglash qobiliyati.

Analitik komponent — asarning kompozitsiyasi, ranglar uyg'unligi, shakl, mazmun, obraz va badiiy ifoda vositalarini tahlil qilish.

Emotsional-estetik komponent — san'at asariga nisbatan hissiy munosabat va estetik kechinmalarni shakllantirish.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ijodiy komponent — mustaqil badiiy mahsulot yaratish, yangi g'oya va obrazlarni ishlab chiqish qobiliyati.

Refleksiv komponent — o'zining ijodiy faoliyatini baholash va takomillashtirish qobiliyati.

Tasviriy san'at ta'limida interaktiv metodlarning ahamiyati

Interaktiv metodlarning asosiy xususiyati talabalarni faol fikrlash va hamkorlikka jalb qilishdan iborat. Tasviriy san'at mashg'ulotlarida bunday metodlardan foydalanish ayniqsa samarali, chunki san'at asarini baholash va talqin qilish ko'pincha turli nuqtayi nazarlarning mavjudligini talab qiladi.

Interaktiv metodlar yordamida:

talabalar o'z fikrlarini erkin ifodalaydi;

turli estetik qarashlarni taqqoslaydi;

san'at asarlarini mustaqil tahlil qiladi;

ijodiy muammolarga yechim izlaydi;

guruh bilan hamkorlik qiladi;

o'z ijodiy faoliyatini baholaydi.

Natijada ta'lim jarayoni "o'qituvchi – talaba" munosabatidan "o'qituvchi – talaba – san'at asari – ijodiy faoliyat" tizimiga o'tadi.

Interaktiv metodlar tizimi

"Aqliy hujum" metodi

Mazkur metod tasviriy san'at asarini dastlabki idrok etish bosqichida qo'llaniladi.

Talabalarga ma'lum bir san'at asari namoyish etiladi va quyidagi savollar beriladi:

Ushbu asar sizda qanday taassurot uyg'otdi?

Asarning asosiy g'oyasi nimadan iborat?

Rassom qanday ranglardan foydalangan?

Qaysi detal sizning e'tiboringizni ko'proq tortdi?

Asarda qanday kayfiyat ifodalangan?

Talabalarning barcha javoblari dastlab baholanmasdan qabul qilinadi. Keyinchalik ular umumlashtiriladi va asarning badiiy xususiyatlari tahlil qilinadi.

"Klaster" metodi

Klaster yordamida san'at asarining asosiy elementlari o'zaro bog'lanadi.

Masalan:

San'at asari

→ rang

→ kompozitsiya

→ obraz

→ shakl

→ mazmun

→ kayfiyat

→ badiiy g'oya

Talabalar har bir komponent bo'yicha o'z fikrlarini bildiradi.

"Badiiy ekspert" metodi

Talabalar kichik guruhlarga ajratiladi. Har bir guruhga san'at asarini tahlil qilishning muayyan jihati topshiriladi:

1-guruh: kompozitsiyani tahlil qiladi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

2-guruh: ranglar uyg'unligini tahlil qiladi.
3-guruh: obraz va mazmunni tahlil qiladi.
4-guruh: asarning estetik qiymatini baholaydi.
Keyin guruhlar o'z xulosalarini taqdim etadi.
Bu metod talabalarda analitik va kommunikativ kompetensiyalarni birgalikda rivojlantiradi.
"Gallery Walk" metodi
Talabalarning ijodiy ishlari auditoriyaga joylashtiriladi. Talabalar galereya bo'ylab harakatlanib, boshqa talabalar ishlarini kuzatadi va ular haqida fikr bildiradi.
Har bir ish bo'yicha quyidagi savollarga javob beriladi:
Asarning kuchli jihati nimada?
Qaysi badiiy yechim e'tiborni tortdi?
Qanday jihatni yanada rivojlantirish mumkin?
Bunda tanqid emas, konstruktiv fikr-mulohaza asosiy tamoyil sifatida olinadi.
"San'at asariga dialog" metodi
Talaba san'at asarini go'yoki "suhbatdosh" sifatida tasavvur qiladi va u bilan bog'liq savollar tuzadi.
Masalan:
"Bu asar nimani aytmoqchi?"
"Rassom nima sababdan aynan shu ranglardan foydalangan?"
"Agar asardagi voqea bugungi kunda sodir bo'lganida, u qanday tasvirlangan bo'lardi?"
Mazkur metod estetik tafakkur va tasavvurni rivojlantiradi.
Badiiy-estetik kompetensiyani rivojlantirish modeli
Tadqiqot asosida quyidagi metodik modelni taklif etish mumkin:
Badiiy idrok → Muammoli savol → Tahlil → Guruhli muhokama → Ijodiy topshiriq → Taqdimot → Refleksiya → Baholash
Ushbu model quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi.
1-bosqich — badiiy idrok
Talabaga san'at asari namoyish etiladi. U asarni dastlabki hissiy va vizual jihatdan idrok qiladi.
2-bosqich — muammoli vaziyat
Asar asosida muammoli savol qo'yiladi.
Masalan:
"Nima uchun rassom kompozitsiyaning markazida aynan ushbu obrazni joylashtirgan?"
3-bosqich — tahlil
Talabalar asarning rang, shakl, kompozitsiya va mazmunini tahlil qiladi.
4-bosqich — guruhli muhokama
Turli guruhlar o'z tahliliy xulosalarini taqqoslaydi.
5-bosqich — ijodiy faoliyat
Talabalarga asar asosida yangi ijodiy topshiriq beriladi.
Masalan:
asarga yangi detal qo'shish;
boshqa ranglar asosida qayta ishlash;
asarning zamonaviy talqinini yaratish;
shu mavzuda mustaqil kompozitsiya yaratish.
6-bosqich — taqdimot

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Talaba o‘z ijodiy ishini namoyish qiladi va uning badiiy yechimini izohlaydi.
7-bosqich — refleksiya
Talaba quyidagi savollarga javob beradi:
Bugun nimani o‘rgandim?
Qaysi metod menga ko‘proq yordam berdi?
Ijodiy ishimning kuchli jihati nimada?
Keyingi ishda nimani yaxshilashim kerak?
8-bosqich — baholash
O‘qituvchi va talabalar birgalikda ishni belgilangan mezonlar asosida baholaydi.
Interaktiv topshiriqlar tizimi

Topshiriq turi	Talaba faoliyati	Rivojlanadigan kompetensiya
San’at asarini tavsiflash	Asarni og‘zaki izohlash	Perseptiv
Rang tahlili	Ranglar uyg‘unligini aniqlash	Analitik
Guruhli muhokama	Fikrlarni taqqoslash	Kommunikativ
Ijodiy qayta talqin	Yangi kompozitsiya yaratish	Ijodiy
Gallery Walk	Boshqa ishlarni baholash	Estetik
Refleksiv kundalik	O‘z faoliyatini tahlil qilish	Refleksiv
Badiiy loyiha	Mustaqil loyiha yaratish	Kompleks

Badiiy-estetik kompetensiyani baholash mezonlari
Talabalarning badiiy-estetik kompetensiyasini uch darajada baholash mumkin.
Past daraja
Talaba san’at asarining umumiy mazmunini tushunadi, biroq uning badiiy vositalarini tahlil qilishda qiyinchilikka duch keladi. Mustaqil estetik xulosa chiqarishi cheklangan.
O‘rta daraja
Talaba asarning asosiy badiiy elementlarini aniqlaydi, o‘z fikrini bildiradi va ijodiy topshiriqlarni bajaradi. Biroq tahlilning chuqurligi va mustaqilligi yetarli darajada emas.
Yuqori daraja
Talaba san’at asarini mustaqil va kompleks tahlil qiladi, estetik baho beradi, o‘z qarashlarini asoslaydi, ijodiy g‘oya ishlab chiqadi va o‘z faoliyatini refleksiv baholaydi.
Pedagogik shart-sharoitlar
Interaktiv metodlarning samaradorligi quyidagi pedagogik shart-sharoitlarni ta’minlashga bog‘liq:
talabaning faol subyekt sifatidagi mavqeini ta’minlash;
ijodiy va psixologik jihatdan qulay ta’lim muhitini yaratish;
san’at asarlarining yosh va tayyorgarlik darajasiga mosligini ta’minlash;
individual va guruhli faoliyatni uyg‘unlashtirish;
muammoli va ijodiy topshiriqlar tizimini qo‘llash;
muntazam refleksiyani tashkil etish;
baholashda faqat yakuniy natijani emas, ijodiy jarayonni ham hisobga olish.
Tajriba-sinov ishlarini tashkil etish
Metodikaning samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov ishlarini uch bosqichda tashkil etish maqsadga muvofiq.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Birinchi bosqich — diagnostik bosqich. Talabalarning mavjud badiiy-estetik bilimlari, san'at asarlarini idrok etish, tahlil qilish va estetik baholash qobiliyatlari aniqlanadi.

Ikkinchi bosqich — shakllantiruvchi bosqich. Tasviriy san'at mashg'ulotlarida interaktiv metodlar tizimli ravishda qo'llanadi. "Aqliy hujum", "Klaster", "Badiiy ekspert", "Gallery Walk", "San'at asariga dialog", loyiha va muammoli topshiriqlardan foydalaniladi.

Uchinchi bosqich — nazorat-baholash bosqichi. Talabalarning badiiy-estetik kompetensiyasidagi o'zgarishlar qayta diagnostika qilinadi va dastlabki natijalar bilan qiyoslanadi.

Bunda tajriba va nazorat guruhlarining natijalarini qiyoslash orqali metodikaning samaradorligini aniqlash mumkin.

Muhokama

Tasviriy san'at ta'limida interaktiv metodlardan foydalanish talabaning badiiy faoliyatini faollashtirish bilan birga uning fikrlash jarayonini ham o'zgartiradi. An'anaviy mashg'ulotlarda talaba ko'pincha o'qituvchi tomonidan berilgan ko'rsatmalar asosida amaliy ish bajaradi. Interaktiv ta'limda esa u san'at asarini mustaqil idrok etadi, savol beradi, taxmin qiladi, tahlil qiladi va o'z estetik qarashlarini asoslaydi.

Ayniqsa, san'at asarlarini guruhli muhokama qilish turli estetik qarashlarning yuzaga kelishiga imkon beradi. Bir xil asarni turli talabalar turlicha talqin qilishi mumkin. Bu holat badiiy idrokning subyektiv xususiyatlarini hisobga olish va talabalarni bir-birining qarashlarini hurmat qilishga o'rgatadi.

Shuningdek, "Gallery Walk", "Badiiy ekspert", "San'at asariga dialog" kabi metodlar talabalarni passiv tinglovchidan faol ijodiy subyektga aylantiradi.

Bunda baholash jarayonida faqat rasmning texnik jihatdan mukammalligi emas, balki talabaning g'oya yaratishi, badiiy yechim topishi, estetik qarashini asoslay olishi va refleksiya qilishi ham hisobga olinishi lozim.

Xulosa

Tasviriy san'atni o'qitishda interaktiv metodlardan foydalanish talabalarning badiiy-estetik kompetensiyasini rivojlantirishning samarali metodik vositalaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqot davomida badiiy-estetik kompetensiyaning kognitiv, perseptiv, analitik, emotsional-estetik, ijodiy va refleksiv komponentlardan tashkil topishi asoslandi.

Shuningdek, "Badiiy idrok → Muammoli savol → Tahlil → Guruhli muhokama → Ijodiy topshiriq → Taqdimot → Refleksiya → Baholash" ketma-ketligiga asoslangan metodik model taklif etildi.

Mazkur metodik modelning asosiy xususiyati talabaning san'at asarini faqat ko'rishi yoki u haqida ma'lumot olishi bilan cheklanmasdan, uni idrok etishi, tahlil qilishi, muhokama qilishi, ijodiy qayta talqin qilishi va o'z estetik qarashlarini asoslay olishiga yo'naltirilganligidir.

Shunday qilib, interaktiv metodlarni tasviriy san'at mashg'ulotlariga tizimli joriy etish talabalarning badiiy tafakkuri, estetik didi, ijodiy qobiliyati, mustaqil fikrlashi va san'atga ongli munosabatini rivojlantirish uchun zarur metodik shart-sharoitlarni yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. — Toshkent, 2020.
2. O'zbekiston Respublikasi. **"O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida"**gi hujjatlar.
3. Dewey J. Art as Experience. — New York: Minton, Balch & Company, 1934.
4. Eisner E.W. The Arts and the Creation of Mind. — Yale University Press, 2002.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

5. Gardner H. Art, Mind, and Brain: A Cognitive Approach to Creativity. — Basic Books, 1982.
6. Read H. Education Through Art. — London: Faber and Faber.
7. Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. — University of California Press.
8. Vigotsky L.S. Imagination and Creativity in the Adolescent. — Moscow.
9. Bloom B.S. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. — New York: Longmans, Green.
10. Johnson D.W., Johnson R.T. Cooperation and Competition: Theory and Research. — Interaction Book Company.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.